

Peter Kempe

En lyhörd vuxenvärld – är nyckeln till barnets trygghet och andliga utveckling

De existentiella frågorna och sökandet efter trygghet följer barnet i dess utveckling under hela livet. I den här artikeln belyser Peter Kempe frågorna om barns behov, utveckling och rättigheter utifrån ett relationellt perspektiv.

Behovet av kärlek och trygghet är grundläggande i alla goda relationer. Barn söker och behöver kärlek. Kärlek är ett stort ord, så stort att det till och med används som synonym för Gud: "Gud är kärlek" (1 Johannes brev 4:16). Vi kan nog alla vara överens om att kärlek också är förutsättningen för trygghet.

Kyrkan vill inte bara möta barn och omvårdnadspersoner vid dopet. Dopuppföljningen är minst lika viktig. Vi vill därför följa familjerna på vägen och erbjuda stöd i föräldraskapet och barnens utveckling. I en trygg och tillitsfull relation kan alla barnets frågor rymmas, både de stora ödesmättade frågorna likväl som de små vardagsfrågorna. Frågor och svar hör samman med processen att växa upp och få redskap att orientera sig, och det får man bäst i nära, känslomässigt trygga relationer. Att se barnen, välkomna dem och ge dem en självklar plats är en grundhållning i den kristna tron. Barn är fullvärdiga personer under utveckling men samtidigt sårbara och i behov av skydd. Vuxenvärldens välkomnande och omfamnande är avgörande för att de ska få den särställning som tillskrivs dem i evangeliet och kyrkoordningen.

"Folk kom till honom med barn för att han skulle röra vid dem. Men lärjungarna visade bort dem. När Jesus såg det blev han förargad och sade: Låt barnen komma hit till mig och hindra dem inte: Guds rike tillhör sådana som de. Sannerligen, den som inte tar emot Guds rike som ett barn kommer aldrig dit in. Och han tog

dem i famnen, lade händerna på dem och välsignade dem." (Mark. 10:13-16).

Det står i kyrkoordningens inledande stycke: "Att i kristen tro intar barnet en särställning och de behöver därför särskilt uppmärksammas i Svenska kyrkans verksamhet."

Känslomässig trygghet i nära relationer

Örebro pastorat erbjuder därför omvårdnadspersoner till barn i förskoleåldrar ett föräldrastödsprogram som heter Trygghetscirkeln. Det kommer från USA och går under det internationellt kända namnet *Circle of Security-Parenting*. Trygghetscirkeln utgår från anknytningsteorin och kunskapen om att de barn som får sina behov av skydd och omvårdnad tillgodosedda på ett inkännande, lyhört och förutsägbart sätt av sina omvårdare ofta utvecklar trygg anknytning. Kursen genomförs under fem kvällar med en grupp omvårdare och följer ett strukturerat material för att tala om föräldraskapet, barns utveckling och samspelet som bygger upp en trygg och kärleksfull relation.

Barnets anknytning till omvårdnadspersonerna är grunden för hela barnets livsutveckling. Vi som kyrka är insatta i ett sammanhang där vi kan bidra med vårt perspektiv på barn, familj och relationer. Trygghetscirkelns föräldrastödsprogram stämmer väl överens med Svenska kyrkans syn på barn och omvårdnadspersoner. Det finns en samstämmighet mellan den forskning som ligger till grund för Trygghetscirkeln och Svenska kyr-

kans syn på den kärlek som är förutsättningen för en trygg anknytning.

Hela tillblivelseprocessen startar med att barnet blir sedd med den goda blicken, en kärleksfull blick. I kristen tro tänker vi att människan skapas till Guds avbild, oändligt älskad med en allomfattande personlig kärlek och avsikt för varje människa. Föräldern blir den som förmedlar denna första omsorg och kärlek. I takt med barnets utveckling och mognad följer de existentiella frågorna om liv och död. I den nära och förtroende-fulla anknytningen mellan barn och omvårdare kan barnet ställa många av de frågor som det bär på. Dit hör också frågor om livets mening och andliga innebörd. I den nära relationen kan barnet få svar på dessa frågor och lägga pusselbitarna till sin världsbild. Även FN:s barnkonvention talar om en helhetssyn på barnets utveckling som i till exempel artikel 27 benämns rätten till fysisk, psykisk, andlig, moralisk och social utveckling. Läs gärna Svensk kyrkotidning nr 10, s 309-314, 16 oktober 2015 och nr 11, s 327-332, 26 november 2017 för vidare analys, fördjupning och förståelse av begreppet andlig utveckling.

Såväl Jesus som kyrkoordningen och FN:s barnkonvention uppmärksammar barnet som egen person och vill ge bästa möjliga förutsättningar för barnets uppföstran och utveckling. Det ligger i allas intresse, i kyrkan, familjen och samhället, att barnet får bra förutsättningar och hjälp till att utvecklas som hel och trygg människa. Föräldrastödsprogrammet

Trygghetscirkeln pekar verkligen på betydelsen av en grundläggande känslomässig trygghet i nära relationer.

I begynnelsen var relationen

Barn har ett eget värde från det att de föds. De har egna rättigheter – något som barnkonventionen kraftfullt framhåller. Men barn är under utveckling och behöver hjälp av vuxenvärlden. I barnkonventionen artikel 6 står det att ”Konventionsstaterna skall till det yttersta av sin förmåga säkerställa barnets överlevnad och utveckling.” Grundläggande behov behöver tillgodoses tillräckligt bra av omvårdnadspersonerna för att barnet ska utvecklas och uppleva trygghet. Ingen omvårdare är perfekt, men vi talar ibland om tillräckligt bra föräldraskap, ”*Good enough parenting*”. Donald Winnicott (1876–1971), brittisk psykoanalytiker och barnläkare som myntade begreppet, menade att man behövde komma bort från idealisering och överkrav på modern och moderligheten. Idag skulle han nog säga att det handlar om föräldraskapet, ett tillräckligt bra föräldraskap som tillgodoser barnets grundläggande behov. I det föräldraskapet ryms misstag, men även möjligheten att reparera relationen, det är aldrig för sent. Dessutom är utvecklingen av anknytningen föränderlig över tid och en livslång process.

När barn utsätts för stress, rädsla eller något främmande söker de trygghet i den *Säkra hamnen*, omvårdaren finns där, tröstar och lugnar. Den biologiska drivkraften bevarar närheten mellan spädbarnet och anknytningspersonen. Barnet skriker, gråter, klamrar sig fast, sträcker armarna mot anknytningspersonen för att få närhet. Men barn behöver också upptäcka världen. När de känner sig trygga väcks nyfikenheten och behovet av att utforska världen. Omvårdaren kan då fungera som den *Trygga basen* som uppmuntrar barnet på dess upptäcktsfärd. Så småningom blir barnet kanske skrämt, ledset och upprört. Åter igen söker de den säkra hamnen för tröst och trygghet. Tryggheten

blir större och starkare allt eftersom utveckling och mognad pågår.

Omvårdaren förväntas vara större, starkare, klokare och snäll och är tillräckligt ofta lyhörd för sitt barns signaler och behov. Barnet får erfarenheten av att det är värdigt omsorg och kan lita på att omvårdaren ger den omsorg barnet behöver.

Det mänskliga sinnet är relationellt. Det söker ständigt efter relationella partners även om ingen tycks vara tillgänglig. Det är åtminstone fyra relationsaspekter som alla människor rör sig i och som sinsemellan påverkar varandra. Den första är relationen till sig själv med behovet av en god självbild, egenvärde, självkänsla och självförtroende. Detta får barnet i relation till de närmaste personerna i sin omgivning när de blir sedda, respektfullt bemötta och bekräftade med en god blick. Den andra aspekten handlar om relationer till andra människor. Den nära känslomässiga kontakten med omvårdnadspersonerna är avgörande för att barnet ska få sina grundläggande behov tillgodosedda tillräckligt bra och uppleva en trygg utveckling. Tryggheten är grunden i fortsatta goda sociala relationer till vänner och olika sammanhang. Den tredje aspekten är relationer till omvärlden, samhället och naturen, något som påverkar och formar världsbilden. Som person söker man sammanhang där man kan känna delaktighet och ha inflytande. Som person i en gemenskap kan man bidra och påverkar utvecklingen. Den fjärde aspekten handlar om relationen till det transcendenta/Gud och är också något att förhålla sig till, vare sig det har en stor eller liten betydelse i livet. Och oavsett om relationen till Gud är personlig eller opersonlig.

Barnets världsbild växer fram i förskoleåldern

Barn bygger sin världsbild av det material barnet får del av och väljer ut det som har mening, innebörder och främjar liv och utveckling. Hit hör betydelsebärande berättelser från till exempel Barnens bibel, Astrid Lind-

grens böcker och folksagor som till exempel: Hans och Greta, Rödluvan, Snövit och Askungen, som säger något om kampen mellan gott och ont, rätt och fel, livets ursprung, mening och mål. Gunilla Bergströms böcker om Alfons Åberg är också ett nutida exempel på när det lilla barnet orienterar sig i tillvaron. Inte minst i relation till sin pappa ställer Alfons alla frågor som har väckt hans nyfikenhet och farhågor. I tillitsfulla relationer kan dialogen äga rum och vuxenvärlden på ett lyhört sätt lotsa barnen när de bygger sin världsbild och hittar bitarna till sitt livspussel. Det barnet inte har användning för sorteras bort – läggs undan, kanske för att passa in längre fram i livet.

Under förskoleåldern finns hos barn en särskild öppenhet för det transcendent. Låtsaskompisar, osynliga väsen, änglar, besjälade ting och naturfenomen hör till vardagen i fyra-fem åringens liv. Barn har i den här åldern lätt för att tro på osynliga och okroppsliga väsen. Det finns hos barnet ett samspel mellan den inre förmågan till tro och en social, kulturell och religiös utveckling.

Om barnet har en trygg och god relation till sina närmaste läggs också grunden och möjligheten till en god gudsbild. Gudsbilden tycks vara påverkad och formad av personliga relationserfarenheter. Omvårdnadspersonernas religiösa beteenden och uttryck påverkar barnet i hög grad om anknytningen är trygg. Förutsättningen finns då att socialiseras in i omvårdnadspersonernas religiösa livsåskådning. Barnet tar intryck och skapar egna bilder och kan bygga en egen relation till Gud. Bristen på lyhörd omvårdnad kan däremot leda till att barnet inte socialiseras in i omvårdnarnas religiösa sammanhang. Dessutom kan det bli svårt att tro på en kärleksfull Gud även om omvårdarna pratar om att Gud är kärlek. Om man tänker sig att människan är relationell, magiskt tänkande (antropomorf) och har kapacitet att tänka abstrakt så ligger religiösa föreställningar och andliga upplevelser nära till hands för psykik och vårt tänkande. »

I den här åldern dyker många existentiella frågeställningar upp. Barn frågar, funderar och söker svar. Vad händer när man dör? Dör mamma och pappa före mig? Finns Gud? Var kommer jag ifrån? Finns det änglar som skyddar oss?

Det är inte alltid så enkelt att svara på livsfrågorna, men kanske handlar det mer om att lyssna på barnet, svara konkret på frågorna och att ställa frågor tillbaka. Vad tänker barnet själv? Ibland går det att bredda samtalet genom att prata om hur andra barn och föräldrar ser på olika frågor, jämföra och ge exempel. Barn utforskar sig själva i för dem viktiga frågor om det finns närvarande vuxna som ger barnen uppmärksamhet.

Var tillsammans med barnet här och nu, var närvarande i det hen upplever och känner. Ta emot intrycket, varsebli och känn efter. Vi reflekterar över det vi har erfårit, jämför, analyserar, väljer, planerar och tar beslut. Sedan blir vi aktiva och handlar. Handlingen leder kanske till någon form av utveckling eller förändring. Följ barnet och låt processen ta tid.

Anknytning i religion och andlighet

Det tycks vara så att det finns beröringspunkter mellan känslomässigt trygga, tillitsfulla relationer eller bristen på sådana, och andlig utveckling inom religioner. Pehr Granqvist som är professor i utvecklingspsykologi vid Stockholms universitet, har i boken *”Tryggare kan ingen vara? Anknytning, religion, andlighet och sekularitet”* (2023) utforskat religion och andlighet genom ett anknytningsperspektiv. Han ställer frågan om hur religion och andlighet är kopplade till anknytningsprocesser och nära relationer. Svaret ges genom hänvisning till en omfattande forskning och öppnar nya perspektiv på hur vi kan förhålla oss till religionens betydelse i människans anknytningsrelationer. Religion kommer av latinets *religare* som har innebörden av att binda fast, att vara bunden/förbunden till Gud. Men också att vara bunden till en gemenskap, en organisation, tra-

ditioner, föreställningar, normer och riter. Religion med innebörden att vara bunden ses framför allt av troende människor som en personlig relation till Gud. Det centrala i religionen framstår som personens egna upplevelser av Gud.

Pehr Granqvist menar att samspelet mellan arv och miljö, natur och kultur är centralt för att förstå religiös och andlig utveckling. Genetiska predispositioner (anknytningsystemet) formas av miljö och kultur i ett komplext samspel. Man kan likna processen vid en skulptör (kultur, sammanhang, miljö) och hans lerklump (personen och anknytningsystemet). Samspelet och sammanhanget är av avgörande betydelse för att religiösa, andliga och sekulariserade synsätt ska utvecklas. Barnet kan via anknytningen inkorporeras i ett socialt sammanhang och omgivande kultur.

Barnets anknytningsbeteende, leenden, rösten, skrik, gråt och andra uttryck är kanalen att hålla kontakt med anknytningspersonen. På samma sätt är personlig bön ett starkt uttryck för anknytning genom att hålla kontakt och sträva efter närhet med Gud. Den bakomliggande föreställningen är att Gud är allsmäktig och överallt alltid närvarande, något av en kosmisk anknytningsperson som alltid kan ge beskydd. Framför allt troende människor söker erfarenheter och upplevelser av närhet till Gud. Gud är större, starkare, klokare och snäll och erbjuder omsorg, tröst och hjälp. Gud är att likna vid den säkra hamnen där barnet söker skydd, tröst, hjälp och närhet när det upplever något skrämmande och främmande. Gud är också en trygg bas och utgångspunkten för utforskande, nyfikenhet, förundran och styrka när nya steg i livet ska tas. De konkreta signalerna om Guds närvaro ges bland annat genom gudstjänster, psalm och sång, musik och olika symboler såsom korset.

Bön är kanske den viktigaste formen för upplevelsen av närhet till Gud. Det finns så klart olika former av bön: tyst kontemplativ bön, meditativ föreställande bön, begärande

bön, tackböner och hjälpsökande bön som de flesta praktiserar. De begärande böerna liknar mycket barnets sökande efter den säkra hamnen. Den som ber föreställer sig att han talar med Gud på ett personligt, privat sätt. De olika uttrycken främjar upplevelsen av närhet till Gud. Gud konstrueras och uppfattas av den troende som en fullkomlig anknytningsperson och tycks fungera psykologiskt som andra anknytningsrelationer gör, dock som en icke-kroppslig anknytning eftersom det fysiska samspelet saknas i det som ska vara en anknytningsrelation. Individens upplevda gudsrelation har snarare innebörden av en anknytningslik relation.

Störst av allt är kärleken

Kärlek är centralt i religiösa trossystem. Andliga upplevelser uttrycks ofta i termer av kärlek. En plötslig omvändelse kan liknas vid att bli omsluten av kärlek. Den personliga relationen till Gud är i centrum för den troende, inte ett religiöst system och särskilda trosuppfattningar. I bönen och andakten upplever man den personliga närheten till Gud. Ett centralt tema i den kristna traditionens böner, psalmer och sånger är barnets tilltro till en stark och kärleksfull Gud som skyddar från allt ont, går att lita på och finns där när det behövs. Gud uppfattas som nära och beskyddande, vilket de flesta omvårdare är för sina barn. Kort sagt, en säker hamn!

I *”Tryggare kan ingen vara”* (s 82) står det: *”Idén om Gud är idéen om en helt igenom adekvat anknytningsfigur... Gud ses som en beskyddande och omtänksam förälder, som alltid är pålitlig, och alltid tillgänglig för sina barn.”*

Pehr Granqvists omfattande forskning och välskrivna texter har verkligen tillfört kunskap och bidragit till att förstå sambanden mellan tro, andlighet, religion och anknytning i ett klarare ljus.

I ett relationsperspektiv finns det en stark koppling mellan anknytningskvalitet och utvecklingen av en personlig tro. I en trygg och lyhörd barn-föräldrelation kan barnet tillskriva föreställningen om Gud de

kvaliteter som känslomässigt präglat barnet. Omvårdaren kan bidra till en kärleksfull bild av Gud som en god förälder. Med en känslomässigt trygg anknytning har barnet erfarenheter av att gå ut i världen, förundras, häpna och vara nyfiken. Men också av att bli ängslig, orolig, söka tröst och bli mottagen. Upplevelsen blir att världen kan bemästras, problem kan lösas och livet levas. Kärlek, ömsint-
het och lyhördhet är det kitt som från början håller ihop relationen mellan

barn och närstående personer. Psykologin och teologin överlappar varandra när man framhåller kärlekens betydelse i nära relationer och att det är grunden för känslomässig trygghet och en kärleksfull gudsbild. Upplevelsen av kärlek tidigt i livet förefaller vara av största betydelse för individens gudsrelation såväl som anknytningsrelation.

I en brusten värld där ingenting är perfekt men kanske ofta tillräckligt bra för att skapa trygghet, söker

barnet sig fram – navigerar mellan det som främjar livet och det som hämmar och bryter ner. En trygg anknytning i alla relationella aspekter av livet är en bra förutsättning när barnet som lever här och nu, möter framtiden.

PETER KEMPE

Familjepedagog

Almby församling, Örebro pastorat

Nu finns SVENSK KYRKO TIDNING på nätet

Prenumerera endast digitalt **495 kr/år**

Nyteckning av prenumeration där digitalutgåva med nedladdningsbar app ingår till ordinarie pris **895 kr/år**

För mer information, se under fliken "Prenumeration" på www.svenskkyrkotidning.se